

Ks. dr hab. Robert Romuald Kufel
os. Kaszubskie 8
65-548 Zielona Góra
R.Kufel@diecezjazg.pl
ORCID: 0000-0002-1359-9230

Zielona Góra, 24 lipca 2023 r.

Recenzja pracy doktorskiej o. Tomasza Karola Mantyka OFMCap. pt. *BIBLICAL SCHOLARSHIP OF FRANCISCUS TITELMANS [Dzieła biblijne Franciszka Titelmansa]*, napisanej pod kierunkiem o. prof. dra hab. Rolanda Prejsa OFMCap. oraz ks. dra hab. Jarosława R. Marczewskiego na Wydziale Teologii Instytutu Nauk Teologicznych, Sekcji Historii Kościoła i Patrologii, Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2023

Wstęp

Biblia nie jest bezpośrednio słowem Bożym, ale odpowiedzią wiary na rzeczywiste i działające słowo Boże, które objawia się w Chrystusie. To rozróżnienie między Biblią a słowem Bożym, stanowi punkt wyjścia biblistyki.

Biblistyka stanowi zespół różnych dyscyplin naukowych, których zadaniem jest ustalenie tekstu biblijnego i poprawne odczytanie treści Bożego Objawienia, utrwalonego w Biblii.

Biblistyka katolicka kształtowała się dość ewolucyjnie. W okresie patrystycznym miejsce biblistyki zajmowała teologia, której głównym zadaniem była interpretacja Biblii. W tym okresie zwracano szczególną uwagę na studium języków biblijnych (św. Hieronim) i na krytyczne ustalanie tekstu (Orygenes). Zaczęła rozwijać się hermeneutyka biblijna w dwóch znanych szkołach egzegetycznych: aleksandryjskiej i antiocheńskiej. Taki stan rzeczy przetrwał do średniowiecza. W okresie renesansu, w związku z rozwojem filologii klasycznej, biblistyka zaczęła oddzielać się od teologii. Powstały specjalne dyscypliny biblijne: filologia biblijna i krytyka tekstu (L. Valla, Erazm z Rotterdamu). W czasie reformacji i reformy katolickiej wyodrębniły się kolejne dyscypliny: wstęp do Pisma św., geografia i archeologia biblijna. Na przełomie XIX i XX wieku rozwinęła się nowoczesna biblistyka katolicka (M.J. Lagrande, F.von Hummelauer). Współcześnie biblistyka dysponuje całym zespołem dyscyplin naukowych, które służą pomocą w dotarciu do tekstu pierwotnego i autentycznego, uwolnionego od zniekształceń, oczyszczonego z dodatków i braków, które wkradły się do Biblii.

Wybór tematu

Tematem recenzowanej pracy są dzieła biblijne o. F. Titelmansa OFMCap. Wybór tematu nie był przypadkowy. Według Autora dysertacji o. F. Titelmans cieszył się popularnością w XVI wieku (s. 9). Pozostawił po sobie wiele dzieł (komentarze biblijne, pisma polemiczne), z czego ok. 27 zachowało się do dziś¹. Doktorant podjął się trudnego zadania: mając do dyspozycji dostępne źródła archiwalne i literaturę przedmiotu, dokładnie przeanalizował dzieła biblijne o. F. Titelmansa.

Cel dysertacji

Zasadniczym celem recenzowanej dysertacji jest przedstawienie dostępnych dzieł o. F. Titelmansa, zestawienie ich z pracami innych teologów biblijnych oraz wskazanie na pewną oryginalność dzieł o. F. Titelmansa (np. polemika z Erazmem z Rotterdamu). Zabrakło – według recenzenta – zwrócenia większej uwagi na elementy, który wyróżniały F. Titelmansa spośród innych pisarzy z epoki.

Chronologia

Zakres chronologiczny dysertacji wyznaczają lata 1502-1537. Cezurą początkową jest rok 1502, w którym przyszedł na świat w Hasselt, końcową – rok 1537, w którym zmarł w Fiuggi.

Zastosowany przez Autora zakres chronologiczny jest do przyjęcia, gdyż uzasadnia życie i działalność naukową o. F. Titelmansa.

Struktura

Dysertacja o. Tomasza Karola Mantyka OFMCap. została podzielona następująco:

- Spis treści
- Wykaz skrótów
- Wprowadzenie
- 5 rozdziałów
- Zakończenie
- Bibliografia

Przyjętą przez Autora konstrukcję pracy doktorskiej należy uznać za właściwą.

---

1 K. Sitnik, *Titelmans Francois*, [w] *Encyklopedia katolicka*, red. E. Gigilewicz, Lublin 2013, t. 19, kol. 808-809.

Zawartość merytoryczna (analiza krytyczna)

We **Wprowadzeniu** Doktorant – według ogólnie przyjętej metodologii pisania prac naukowych – po zwięzłej analizie historycznej, będącej swoistym wprowadzeniem, ukazał przedmiot rozprawy, scharakteryzował dostępne źródła i istniejącą literaturę przedmiotu oraz zawartość poszczególnych rozdziałów.

W **Rozdziale 1** Doktorant przedstawił dzieje egzegezy biblijnej od czasów patrystycznych do renesansu. Ze względu na rozpiętość czasową Autor ograniczył się do ogólnego przeglądu biblistyki w wyżej wymienionym okresie. Mimo różnic, które dzieliły ówczesnych teologów, Doktorant podkreślił ich zgodność – Pismo św. ma charakter Boski i ludzki, stąd interpretacja Biblii powinna skupiać się na tych dwóch poziomach. Do średniowiecza biblistyka funkcjonowała w ramach teologii, której stróżem był Kościół katolicki. W okresie renesansu, w związku z rozwojem filologii klasycznej, biblistyka zaczęła oddzielać się od teologii. Uważano, że każdy może interpretować Biblię. Zwłaszcza teologowie protestancy namawiali do prywatnego czytania Biblii. Przejście z sakramentalności do świeckiego pojmowania świata stało się przyczyną licznych polemik teologicznych o. F. Titelmansa z humanistami. O. F. Titelmans stał na straży tradycyjnej egzegezy Pisma św.

Rozdział 2 został poświęcony życiu i działalności o. F. Titelmansa. W biografii głównego bohatera można wyłonić następujące okresy: od urodzenia do pobytu u franciszkanów (1502-1523), praca dydaktyczna w Leuven (1523-1536) i okres od wstąpienia do kapucynów do śmierci (1536-1537). Doktorant wyszczególnił następujące rodzaje pism teologicznych o. F. Titelmansa: komentarze biblijne opublikowane za jego życia, komentarze biblijne wydrukowane po jego śmierci i dzieła polemiczne. Przedstawił o. F. Titelmansa, który początkowo jest „rozdarty” między wiernością tradycyjnej egzegezie biblijnej a nowym prądem humanistycznym.

W kolejnym **Rozdziale** Doktorant poddał gruntownej analizie egzegetyczne teksty o. F. Titelmansa. Zrobił to zgodnie z warsztatem naukowym. Należy się mu szczególny szacunek i uznanie. Zebrał wszystkie dostępne teksty i przeanalizował je pod względem krytycznym. O. F. Titelmans nie tylko podążał za tradycyjnym sposobem wyjaśniania dosłownego sensu Pisma św., ale swoje teksty wzbogacił o zastosowanie języków biblijnych oraz o elementy filologii humanistycznej.

Rozdział 4 Doktorant poświęcił temu, co o. F. Titelmans określił jako zmysł „mistyczny”. Według o. F. Titelmansa duchowe studium Pisma św. jest konieczne do pełnego zrozumienia jego treści. Bóg przemawia przez Pismo św., tak jak przemawiał w czasach biblijnych, udzielając odpowiedzi na współczesne pytania człowieka. Biblia jest żywym słowem Boga. O. F. Titelmans, choć był zależny od wcześniejszych egzegetów, to „zaktualizował” starsze interpretacje w świetle współczesnych mu wydarzeń.

W ostatnim **Rozdziale 5** Doktorant ukazał polemikę o. F. Titelmansa w obronie Wulgaty. Ten rozdział – zdaniem recenzenta – jest najciekawszy, choć pozostałym nie można niczego odmówić. „Potyczka” o. F. Titelmansa z Erazmem i innymi humanistami to przysłowiowa „wisienka na torcie”. W trzech pismach polemicznych o. F. Titelmans proponował alternatywne podejście do Pisma św. - integrację humanistyczną z tradycyjną egzegezą biblijną. W tym miejscu trzeba podziękować Doktorantowi za dokładne przetłumaczenie użytych cytatów z języków oryginalnych na j. angielski.

Zakończenie stanowi dobre podsumowanie badań i wynikających z nich wniosków oraz sformułowań postulatów badawczych.

Poprawność językowa, przypisy

Dysertacja została napisana językiem zrozumiałym i komunikatywnym. Przypisy są staranne i jednolite w całej pracy.

Źródła i literatura

Całość rozprawy wieńczy zestawienie wykorzystanych źródeł i literatury. Doktorant właściwie dobrał i wykorzystał dostępne mu źródła i literaturę, zastosował poprawną pisownię skrótów.

Sugestie

Sugeruję w wersji przygotowanej do druku umieścić:

- streszczenie w języku polskim;
- wykaz osób;
- wykaz miejscowości;
- materiał ikonograficzny (choć skromny).

Wnioski recenzenta

Dysertacja o. Tomasza Karola Mantyka OFMCap. została napisana na wysokim poziomie wiedzy. Jest efektem wytrwałej i solidnej pracy oraz wnikliwej analizy dostępnych źródeł i literatury, w związku z czym czyta się ją z zainteresowaniem. Autor zrealizował zamierzone cele i prawidłowo wyciągnął wnioski.

Wartość naukowa i merytoryczna tej dysertacji dowodzi i potwierdza, że Doktorant posiada ogromną wiedzę na temat życia i działalności o. F. Titelmansa. Jego praca będzie znaczącą pozycją naukową w dziedzinie egzegezy XVI wieku. Uważam, że po uwzględnieniu wszystkich uwag Recenzentów niniejsza rozprawa powinna być opublikowana.

W związku z powyższym stwierdzam, że praca **o. Tomasza Karola Mantyka OFMCap. pt. *BIBLICAL SCHOLARSHIP OF FRANCISCUS TITELMANS [Dzieła biblijne Franciszka Titelmansa]*** spełnia wszystkie wymagania określone w Ustawie z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (t.j. Dz.U. z 2022 r., poz. 574).

Z przyjemnością wnioskuję o dopuszczenie o. Tomasza Karola Mantyka OFMCap. do dalszych etapów postępowania o nadanie stopnia doktora.

ks. Robert D. Ufer